

De Dr. P.A. Tiele-Stichting stelt zich ten doel om de wetenschap van het boek in al haar aspecten te bevorderen. Om een nauwere samenwerking tussen alle branches en beroepsgroepen in de wereld van het boek te bewerkstelligen heeft zij een samenwerkingsverband tot stand gebracht waarin wetenschappelijke en marktgerichte organisaties en instellingen zijn vertegenwoordigd.

AANGESLOTEN ORGANISATIES

Academie der Kunsten, Universiteit Leiden
BNO (Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers)
Boekwetenschap en handschriftenkunde, Universiteit van Amsterdam, Leerstoelgroep-
Book and Digital Media Studies, Universiteit Leiden, Masteropleiding-
CB (Centraal Boekhuis)
Drukwerk in de Marge, Stichting ~
FOBID, Netherlands Library Forum
Grafische Cultuurstichting
Graphic Design Museum, de Beyerd
KB (Koninklijke Bibliotheek)
Koninklijke Boekverkopersbond
KVB (Koninklijke Vereniging van het Boekenvak)
Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, (NLMD), Museum Enschedé
Museum Meermannno
NBV (Nederlandse Boekhistorische Vereniging)
Nederlands Genootschap van Bibliotheek
Nederlandsche Vereeniging van Antiquaren (NVVA)
NUV (Nederlands Uitgeversverbond)
SIOB (Sectorinstituut Openbare Bibliotheken)
Stichting Lezen
Stichting Handboekbinden
Universiteitsbibliotheek Universiteit van Amsterdam (UBA)
Universiteitsbibliotheek Universiteit Leiden (UBL)
Universiteitsbibliotheek Universiteit Utrecht (UBU)
Universiteitsbibliotheek Vrije Universiteit Amsterdam (UB-VU)
Zeeuwse Bibliotheek

WETENSCHAPPELIJKE ADVIESRAAD

Prof.dr. A.A. den Hollander, voorzitter
Prof. dr. J.A. Baggerman
Prof. dr. J.A.A.M. Biemans
Prof. J. Boter
Prof. dr. J.A.H. Bots
Dr. B.P.M. Dongelmans
Prof. dr. J.M.H.J. Hemels
Prof. dr. P.G. Hoftijzer
Prof. dr. E.A. Kuitert
Prof. dr. J.S. Mackenzie Owen
Prof. dr. D.H. Schram
Prof. dr. T.H.P.M. Thomassen
Prof. dr. h.c. G.A. Unger

Donateurs

De Tiele-Stichting wordt niet gesubsidieerd. Donateurs zijn daarom van harte welkom. Zij ontvangen de *Nieuwsbrief*, worden uitgenodigd voor de Tiele-lezingen en worden op de hoogte gehouden van alle activiteiten van de stichting. Voor een bijdrage van minimaal € 17,50 per jaar wordt u donateur. U kunt zich aanmelden bij het secretariaat van de stichting: info@tiele-stichting.nl.

Sponsors

Amsterdam University Press
Bohn Stafleu van Loghum
Centraal Boekhuis
Gottmer Uitgevers Groep
Koninklijke Bibliotheek
WPG Uitgevers
Museum Meermannno
De Dr. P.A. Tiele-Stichting is hen zeer erkentelijk voor hun bijdragen.

Nieuwsbrief

De *Nieuwsbrief* van de Dr. P.A. Tiele-Stichting verschijnt onregelmatig, maar tenminste tweemaal per jaar, onder redactie van Maaïke Rietrae en Willemien van Dijk. Berichten en mededelingen kunt u sturen naar het secretariaat van de stichting of mailen naar info@tiele-stichting.nl.

BESTUUR

Voorzitter
Els van Eijck van Heslinga

Secretaris

Willemien van Dijk

Penningmeester

Marieke van Delft

Leden

Geert Noorman
Adriaan van der Weel
Barry Wiebenga

COÖRDINATOR

Maaïke Rietrae

COLOFON

DR. P.A. TIELE-STICHTING
Koninklijke Bibliotheek
Postbus 90407
2509 LK Den Haag

T 070 314 02 92
F 070 314 05 12
E info@tiele-stichting.nl
I www.tiele-stichting.nl

KvK AMSTERDAM 41 20 47 37
POSTBANK 59 90 08
FORTIS BANK 83 00 85 084

BASISONTWERP
Yolanda Huntelaar, Amsterdam

DR. P.A. TIELE-STICHTING

Samenwerkingsverband voor Boekwetenschap in Nederland

NIEUWSBRIEF

TIELE / KVB-SYMPOSIUM WAARDEVOL DIGITAAL

Op 27 april jongstleden organiseerde de Tiele-Stichting samen met de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KVB) het symposium 'Waardevol digitaal'. In Theater Diligentia aan de Lange Voorhout kwamen 300 mensen bij elkaar om na te denken over de ontwikkelingen in de digitale markt en de (markt)waarde van digitale producten. Experts uit de wereld van boekhandel, uitgeverij, auteurs en bibliotheken gaven hun visie. Hidde van der Louw van Bol.com sprak over de uitdagingen die het digitale boek voor de verkopers biedt. Het boek is een prachtig product, waarvoor betaald moet blijven worden. Bij digitale boeken wordt het gemakkelijker om iets extra's aan het boek toe te voegen, bijvoorbeeld een gratis hoofdstuk. Caroline Damwijk, directeur van boekhandelsgroep Libris-Blz. benadrukte de radicale verandering die het digitale boek met zich meebrengt. De consument is in toenemende mate achter het scherm en steeds minder in de winkelstraat te vinden. De rol van de fysieke boekhandel zag zij in het maken van de voorselectie uit het aanbod van de uitgevers. Kees Holierhoek, voorzitter van Stichting Lira, die collectief auteursrechten van schrijvers en vertalers in Nederland beheert, liet zien dat het digitale boek voor auteurs allerlei vragen met zich meebrengt. Zij maken zich bijvoorbeeld zorgen over het dreigende waardeverlies van teksten. Dat betekent niet dat de auteurs zich verzetten tegen het digitale boek. Wel wordt nagedacht over de voorwaarden waaronder boeken gepubliceerd kunnen worden. Bas Savenije, directeur van de Koninklijke Bibliotheek, boog zich over de vraag wat de toekomst van het boek betekent voor de toekomst van de bibliotheek. Hij erkende dat het lastig is om hierover voorspellingen te doen, maar duidelijk is wel dat de bibliotheek in de toekomst meer wordt dan een uitlener van boeken. De bibliotheek zal moeten inspelen op de wensen van de samenleving en dat zal het karakter van de bibliotheek veranderen. Geert Noorman, directeur van het Nederlands Uitgeversverbond, lichtte de stand van zaken toe van het digitaal distributieplatform dat uitgevers en boekverkopers ontwikkelen. Hij sprak over de toekomst van het boek als een nieuw spel met nieuwe spelregels, nieuwe knikers en nieuwe deelnemers. En de grote winnaar is... de consument. Voor het Tiele-Stichting waren de Tiele-lezing 2011 en de uitreiking van de Tiele-scriptieprijs hoogtepunt van de middag. De prijs ging dit

Paneldiscussie o.l.v. Elco Brinkman

nr. 17 - september 2011

Het veranderende lezen

Barry Wiebenga

In de Volkskrant van 6 augustus 2011 staat op p. 20 een cartoon van Stefan Verwey afgedrukt. Wat zien we? Er zit een bruinegebrante dame op de voorplecht van een jacht, aangemeerd in de haven van (waarschijnlijk) Cannes. Ze leest een boek. De kapitein vindt dat maar niks en hij roept: 'Een boek op deze boot is toch geen gezicht! Heb je geen iPad of e-reader?' Niks uitgebreide bibliotheek in de kajuit van dit schip. Een tablet of e-reader is genoeg. Was het Zeeman niet die schreef dat je aan de boekenkast de ziel van de lezer kon herkennen? Is dat de reden dat de laatste jaren zoveel boekenkasten uit de woonkamer zijn verdwenen: het werd te intiem? Aan een e-reader herken je de inhoud niet. Over het gebruik van nieuwe technologieën zijn al vele kritische reacties bekend. Zo vond Socrates het een ramp dat we ons geheugen toevertrouwen aan een stuk papier. De eenmaal opgeschreven tekst kon geen bijdrage meer leveren aan een vruchtbare discussie. Hij vreesde de vernietiging van het geheugen. Bij Gutenbergs introductie van de drukpers was het commentaar dat het 'kunstmatig schrijven' nooit de schoonheid en zorgvuldigheid van de met de hand geschreven tekst zal bereiken. Bij het toemend titelaanbod waarschuwden Locke en Diderot voor de 'overload' aan informatie, die de lezer bovendien ook kritiekloos als waar zou gaan beoordelen (information vs knowledge). In de reacties op het gebruik van de computer, laptop, netbook, tablet, e-reader, mobieltje, smartphone herkennen we heden ten dage soortgelijke opmerkingen. Bij het nadenken over het gebruik van nieuwe technologieën zitten we niet te wachten op de mopperende mannetjes Statler en Waldorf van de Muppet Show. Ook de boekwetenschap kan creatieve denkers gebruiken die voorrang geven aan onderzoek naar de positieve aspecten van het gebruik van nieuwe media bij de kunst van het lezen.

Barry Wiebenga is bestuurslid van de Dr. P.A. Tiele-Stichting

Bestuurswisselingen

De afgelopen maanden vonden er enkele bestuurswisselingen binnen het bestuur van de Tiele-Stichting plaats. We namen afscheid van Cees van Wijk, non-executive directeur van Gottmer Uitgevers Groep te Haarlem. Cees is sinds 2003 met veel enthousiasme bestuurslid geweest. Binnen het bestuur vertegenwoordigde hij de marktgerichte organisaties en werd er dankbaar gebruik van zijn kennis en expertise van dit deel van de boekenwereld.

Cees van Wijk en Corinna van Schendel

Ook namen we afscheid van Corinna van Schendel. Zij was bijna zeven jaar bestuurslid. Corinna heeft zich met verve voor de Tiele-Stichting ingezet als secretaris van het bestuur. In die functie heeft zij een groot aandeel gehad in het organiseren van de jaarlijkse Tiele-lezing en de verschijning daarvan in boekvorm. Ook de redactie van de Nieuwsbrieven was een vast onderdeel dat zij iedere keer opnieuw enthousiast oppakte.

Als nieuw bestuurslid hebben we mogen verwelkomen Geert Noorman, directeur van het Nederlands Uitgeversverbond. Voorheen was hij werkzaam bij Thomson Compumark als Chief Executive Officer en bij Elsevier Science, waar hij als managing director/publishing director binnen diverse divisies heeft gewerkt. Ook is hij van 1998 tot 2002 voorzitter geweest van de Groep Uitgevers voor Vak en Wetenschap van het NUV. Het is fijn dat met zijn komst de uitgeverwereld opnieuw goed vertegenwoordigd is in het bestuur van de Tiele-Stichting.

Boekhistorisch nieuws

In de rubriek Boekhistorisch nieuws op de website van de Tiele-Stichting verschijnen nieuwsberichten over tentoonstellingen, lezingen, presentaties, publicaties, bijzondere aanwinsten en andere interessante boekhistorische wetenswaardigheden. Per week worden er twee tot drie berichten gepubliceerd, met afbeeldingen, handige links, en aanvullende informatie. Zo is in de

jaar naar Corina Koolen voor haar scriptie *Defining the 'deferral of the interpretative burden'*. De jury preeft de scriptie als 'een zeer goed voorbeeld van de manier waarop binnen boekwetenschap onderzoek gedaan wordt naar nieuwe media en de transformatie van het boek naar een nieuwe drager'. De prijs, een geldbedrag van € 1.000 en een oorkonde, werd door de voorzitter van de jury, dr. Lizet Duyvendak, uitgereikt.

De Tiele-lezing 2011 werd gehouden door Eppo van Nispen tot Sevenaer, directeur van de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB). Onder de titel 'Het nachtkastje ofwel de zoektocht naar de Dikke Man' onderzocht hij de vraag hoe de consument zich vandaag de dag gedraagt. Hij benadrukte dat het boek een ijzersterk product is, dat allerlei veranderingen in de mediawereld overleefd heeft. De consument zal boeken blijven kopen, in welke vorm dan ook. Belangrijk is deze consument iets te gunnen. Door hem iets van toegevoegde waarde te bieden zal de branche hem aan zich kunnen blijven binden.

CONFERENTIE THE UNBOUND BOOK

Boeken van vlees en bloed—nou ja, van papier en karton—zijn al zo lang zo vanzelfsprekend dat het moeilijk voor te stellen is dat ze er niet meer zouden zijn. Toch laten steeds meer mensen die boeken van papier en karton links liggen. Ze kiezen digitale substituten. Bedreigt die digitalisering het papieren fundament van onze cultuur? Dat de boek- en leescultuur die onze samenleving sinds eeuwen kenmerkt begint te wankelen geeft angst en onzekerheid. Tegelijkertijd: staan we niet juist aan de vooravond van een 'brave new world' van ongebreidelde digitale mogelijkheden? Hoe dan ook, de razendsnelle ontwikkelingen roepen nieuwe en belangrijke vragen op. De conferentie 'The Unbound Book' die afgelopen mei in Den Haag en Amsterdam plaatsvond was bedoeld om de discussie daarover een impuls te geven.

Er werd onder meer gesproken over hoe die digitale boekvormen eruit moeten zien. Hoe open – of juist gesloten; hoe fluïde – of juist vast; hoe multimodaal – of juist puur tekstueel; hoe vluchtig – of juist permanent? Hoe sociaal – of juist solitair willen we lezen? Hoe discontinuë – of juist continue? Wat zijn de unieke eigenschappen van de papieren vorm die we niet kwijt willen? Welke even unieke maar wezenlijk andere eigenschappen heeft de digitale vorm te bieden? En omdat die digitale vorm nog maar in wording is, hoe komen we er eigenlijk achter welke eigenschappen dat zijn? We gebruiken woorden als 'willen' en 'kiezen'; 'ontwerpen' en 'creëren'. Maar hoeveel invloed hebben we op de technologische ontwikkelingen?

Adriaan van der Weel

Principiële, wat is eigenlijk een boek? Bestaat er wel zoiets als een digitaal boek, of zal dat een zo ongekend verschijnsel zijn dat we daarvoor maar beter een heel nieuw woord kunnen verzinnen? En nog principiële: waarom hebben we eigenlijk boeken nodig? Mensen lezen meer dan ooit, op papier, op straat, op schermen van alle maten. Maar ze lezen steeds kortere stukjes, hap-snap, tussen de YouTube-clips, de games en de songs door. Wat moeten mensen eigenlijk nog met teksten zo lang als een heel papieren boek?

Over dit soort vragen gingen de verhitte discussies op 'The Unbound Book'. Van het hartstochtelijke pleidooi om vooral geen afscheid te nemen van de verworvenheden van het papieren boek tot de anonieme bezoeker die, geheel in de ban van de ongekende mogelijkheden van de digitale toekomst 'F*#@ the book!' uitriep: juist de controverses en confrontaties maakten het tot een uiterst vruchtbare en succesvolle conferentie.

KAREN GHONEM-WOETS: BOEKEN VOOR DE KATHOLIEKE JEUGD

Karen Ghonem-Woets, *Boeken voor de katholieke jeugd. Verzuiling en ontzuiling in de geschiedenis van Zwijsen en Malmberg*. Zutphen 2011 (Walburg Pers) *Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse Boekhandel*. Nieuwe Reeks, dl. XI. 288 pagina's, 25 x 17 cm, genaaid gebonden, geïllustreerd in zwart-wit, ISBN 978.90.5730.714.0, prijs € 39,50

Dit nieuwe boek in de reeks BGNB, die onder auspiciën van de Tiele-Stichting verschijnt, beschrijft de geschiedenis van twee uitgeverijen die vanaf het einde van de negentiende eeuw vele Rooms-Katholieke scholen in Nederland en Vlaanderen hebben voorzien van schoolboeken en van leesboeken voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 16 jaar. Malmberg en Zwijsen specialiseerden zich in boeken voor de lagere school (vanaf 1984: het basisonderwijs). Ghonem-Woets analyseert drie terreinen waarop deze katholieke uitgeverijen actief waren: dat van het aanvankelijk lezen, het geschiedenis- en het aardrijkskunde-onderwijs. Ongeveer tot aan de jaren '50 ademen de methoden die Zwijsen en Malmberg uitbrachten, in de context van de Nederlandse verzuiling een strijdbaar Rooms-Katholieke geest. Maar daarna trad een sterke ontzuiling in en richtten beide bedrijven zich op een algemeen publiek. De analyse van de ontwikkeling van de didactiek op deze drie terreinen en van de vertaling daarvan in schoolboeken, vormt een interessante bijdrage aan de Nederlandse onderwijsgeschiedenis. De buiten schoolverband uitgegeven jeugdboeken (aanvankelijk vaak door kloosterlingen onder pseudoniem geschreven) volgden een vergelijkbaar proces van verzuiling en ontzuiling. Ghonem-Woets gaat dieper in op drie Roomse helden, hun herkomst en geleidelijke ontwikkeling, namelijk Puk en Muk en Arendsoog. Het boek geeft gedetailleerde gegevens over de inbreng van afzonderlijke auteurs in beide fondsen, is rijk geïllustreerd en aantrekkelijk vormgegeven.

afgelopen maanden melding gemaakt van de sluiting van het Grafisch Museum Zutphen, een benefietveiling voor Museum Meermanno, een bijzondere aanwinst voor het Rijksmuseum, een congres in Antwerpen, en de nieuwe uitgave *Boeken onder druk*.

De meeste nieuwsberichten worden geplaatst vanuit Bibliopolis, de elektronische nationale geschiedenis van het gedrukte boek in Nederland van de Koninklijke Bibliotheek (KB). Getipt door collega's, door actief te zoeken op relevante websites en vanuit nieuwsbrieven verzamelt Wilco van den Brink (KB, afdeling Online services/Content management) het nieuws.

Behalve op de website van de Tiele-Stichting zijn de berichten ook te zien in de nieuwsrubriek van de Nederlandse Boekhistorische Vereniging (NBV) en op de homepage van Bibliopolis, omdat het nieuws vanuit één plaats naar drie websites doorgesluisd wordt. Zo worden diverse groepen geïnteresseerden vanuit één aanleverpunt geattendeerd op interessante activiteiten.

Reacties op, en tips voor de nieuwsrubriek zijn altijd van harte welkom (wilco.vandenbrink@kb.nl).

Tiele-Leerstoeleendag 2011

Op 18 november aanstaande staat de jaarlijkse Tiele-leerstoeleendag op het programma. Dit jaar vindt deze middag-bijeenkomst plaats in de Koninklijke Bibliotheek en verwachten we door een nieuwe opzet een extra grote opkomst.

De vier Tiele-hoogleraren zullen in korte presentaties iets vertellen over de boeiende en verrassende aspecten van hun werk in

het boekhistorisch onderwijs en onderzoek. Hierna volgt een korte inleiding door Ed van der Vlist, conservator middeleeuwse handschriften van de Koninklijke Bibliotheek, op de tentoonstelling in De Verdieping van Nederland *Machtige & Mooie Middeleeuwen*, die men na afloop kan bezichtigen.

De Tiele-leerstoeleendag is speciaal bedoeld voor degenen die de Tiele-Stichting mogelijk maken, zoals de aangesloten organisaties en instellingen, de sponsors en de donateurs. Maar ook andere belangstellenden zijn van harte welkom. Opgeven is nu al mogelijk via info@Tiele-Stichting.nl.